

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-24>

УДК 811.111'255.4:821.161.2.09(092)

Матвіїшин О.М., Роман О.М.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНІ ЛЕКСИЧНІ ОДИНИЦІ НОВЕЛІСТИКИ В. СТЕФАНИКА В АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лексичних реалій новел В. Стефаніка в перекладознавчому аспекті англійською мовою. Проведено ґрунтовний перекладознавчий аналіз оригіналів в інтерпретації Д. Струка, К. Андрусихина, Дж. Візнюка, М. Скрипник. Особливу увагу звернуто на реалію у творчості автора першотворів як на художню деталь, яка переходить в наскрізний образ. Встановлено, що глибоке знання етнолексем, попередні культурологічні й історичні дослідження, перекладацький хист впливають на адекватність перекладу реалій. На основі зіставного аналізу першотворів і перекладів продемонстровано способи відтворення національно забарвлених мовних одиниць, визначено особливості їх застосування. Крім еквівалентних відповідників, домінують методи комбінованої реномінації, дескриптивної перифрази, гіперонімічного перейменування, транскрипції.

Ключові слова: художній переклад, адекватність, національний колорит, реалія, образність, перекладацькі трансформації, методи перекладу.

Matviyishyn Oksana, Roman Oksana

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

NATIONALLY MARKED LEXICAL UNITS OF V. STEFANYK'S SHORT-STORIES IN ENGLISH TRANSLATIONS

Summary. The article is devoted to the investigation of the lexical realia of V. Stefanyk's short-stories in the English translations. Comparative analysis of the original texts and their translations by D. Struk, M. Skrypnyk, K. Andrusyshen, J. Wiznuk has been conducted. The article deals with the realia as a means of expressing ethnic and cultural peculiarities and national mentality of the Ukrainian and English peoples. It is maintained in the article that realia, as a group of vocabulary which offers difficulty in interpretation, really need special approach on the part of an interpreter. Particular attention is paid to the realia in the creativity of V. Stefanyk as an artistic detail, which passes into the through image. It has been established that deep knowledge of national marked lexical units, previous cultural and historical and the translation skills influence the adequacy of the translation of realia. Translation of realia is one of the most important problems for interpreter is the transfer because of the lack of a corresponding equivalent in the target language. As a result of the investigation, the essence of the ways of translating culturally biased lexical units are determined based on realia that are most acceptable for modern translation studies. Methods of combined renomination, descriptive periphrasis, hyperonymic renaming dominate except equivalent matches. The use of transcribed realia in translation is caused by the necessity of conveying semantics along with the connotative meaning of the realities. The dominant feature of reproduction of Ukrainian realities is their spacious explanation, which contradicts V. Stefanyk's concise authorial style. This way of translating realities does not affect the authenticity of the short stories in the English-speaking cultural space, to a greater extent are determined by the creative personality of one or the other translation master. Difficulties of translating Stefanyk's nationally designated lexical units are caused, firstly, by the lack of some local realities in English, inherent in Ukrainian culture; secondly, by different traditions of use of colloquial lexical elements in the indicated languages.

Keywords: literary translation, adequacy, national colour, realia, imagery, translation procedures, methods of translation.

Постановка проблеми. Однією з центральних проблем сучасного перекладознавства займає проблема відтворення цільовою мовою національної своєрідності оригіналу, виразниками якої виступають лексичні реалії. Вони відіграють першорядну роль у відображенні соціально-історичного та культурного контексту. Реалії виступають носіями етнокультурної інформації, не властивої для об'єктивної дійсності мови-реципієнта в даний історичний момент. Особливого функціонального значення набуває переклад тих реалій, де вони в текстовому полотні першотвору з окремої художньої деталі перетворюються в наскрізний образ твору або й усієї творчості письменника. Яскравим прикладом цьому слугує дослідження відтворення національно забарвлених мовних одиниць новел В. Стефаніка англійською мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні принципи відтворення лексичних реалій закладені в наукових доробках С. Влахова і С. Флорина, М. Рильського, А. Федорова, В. Коптілова та ін. Ґрунтовний термінологічний апарат щодо способів та методів перекладу реалій англійською мовою відображено у монографії Р. Зорівчак [1]. Вартими уваги є дослідження Стефанікових реалій у наукових працях молодих науковців: зокрема, О. Матвіїшин розглядає їх в плані українсько-німецького бінарного зіставлення [2]; М. Щербак досліджує Стефанікову творчість в перекладах російською мовою [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Результати проведених досліджень дозволяють високо оцінити наукові та практичні здобутки авторів. Згадані наукові праці вимальовують яскраву картину національно-маркованих мовних одиниць у контексті

німецького та російського перекладів, однак зовсім не висвітлюють особливостей відтворення лексичних реалій новел В. Стефаніка англійською мовою, не обґрунтовують вибір того чи іншого методу перекладу етнолексем.

Мета статті. Головна мета статті полягає у визначенні особливостей та методів перекладу лексичних реалій із творчого доробку В. Стефаніка в перекладах англійською мовою. *Об'єктом* дослідження виступають новели В. Стефаніка в оригіналі та їх англійські варіанти; *предметом* аналізу – етномовні елементи та способи їх відтворення. *Матеріалом* для написання наукової розвідки послужили новели В. Стефаніка в англійській інтерпретації К. Андрусишина, Д. Струка, Дж. Візнюка.

Виклад основного матеріалу. Питання про відображення позамовної дійсності етномаркованою лексикою є одним із найважливіх у перекладознавстві, оскільки існує проблема перекладу слів з національно-культурним компонентом, бо в мові перекладу відсутній повний або частковий відповідник у зв'язку з відсутністю в носіїв цієї мови референта, позначуваного цим словом. Реалії вважаються одним із найнебезпечніших з «підводних каменів», які доводиться долати перекладачам, покликаним якомога правдивіше, точніше, вірніше передати авторський почерк засобами іншої мови [1, с. 38]. Новели В. Стефаніка пронизані реаліями-образами, реаліями-художніми деталями, реаліями-символами, наприклад, «кленові листки», «писана тайстра», «камінний хрест», «піч», «газда», «газдия» та ін. Для перекладача важливе завдання – відтворити їх на тому ж самому рівні, що вони задані в оригіналі, і зберегти при цьому всю їхню стилістичну чи композиційну заданість. Вибір того чи іншого способу перекладу має ґрунтуватися на врахуванні композиційних і стилістичних характеристик реалій в тексті першоджерела, передовсім в тих випадках, де ця лексична одиниця з окремою деталлю перетворюється в цілий образ, та навіть більше, вона може стати образом цілого твору, а інколи й творчості автора.

Із здійсненої нами добірки національно маркованих одиниць новел В. Стефаніка встановлено, що перекладачі використовували різноманітні способи перекладу реалій задля досягнення повноцінної рівноваги між оригіналом і його текстом англійською мовою.

Лексичні одиниці на позначення побутових елементів, помешкання, їжі в перекладах відображаються різними методами. Низка відібраних одиниць засвідчує, що поширеним є використання транскрипції із подальшим роз'ясненням у виносці при перекладі реалії, що згадується вперше в тій чи іншій новелі, а в наступних випадках подається лише транскрибоване слово (подекуди виділене курсивом). Такий приклад зустрічаємо в новелі «Вона – земля»: «А на **приспі** сиділи старі й молоді, самі незнайомі» [4, с. 181] – «Old and young people, all strangers, sat in a row on the **prizba*** in front of the house» [7, с. 126], де у виносці подано «*A clay ledge about a foot in height and width adjacent to the foundations of a peasant's home». Як видно із наведеного уривка, англійський варіант характеризується насиченістю лексем, більшою кон-

кретизацією, яка є зайвою, оскільки для повного розуміння мовної одиниці подано роз'яснення. Тому такий підхід Дж. Візнюка слід вважати не обґрунтованим. Читачіні дали, на сторінках новели зустрічається знову ж реалія «призба», яка відтворена лише транскрипцією: «Знов на **приспі**» [4, с. 182] – «Again they were seated on the **prizba**» [7, с. 126]; «Марія сиділа на **приспі** й шептала» [4, с. 184] – «Maria sat on the **prizba** and whispered» [7, с. 129].

Майстерність перекладачів проявилася і при відтворенні назв національних страв – вони зуміли донести до англомоного читача достовірне значення українських реалій, зберігши при цьому стилістичне та емоційне багатство етнолексем. Такий правильний підхід забезпечено шляхом вірного вибору методу відтворення національно яскравих мовних одиниць, як у наступному прикладі: «Вимий збанок та й сип **борщу**» [4, с. 143] – «Wash the pitcher and fill it up with **borschch (beet soup)**» [7, с. 94]. Комбінована реномінація (в даному реченні поєднання транскрипції та дескриптиву) сприяла адекватному перенесенню реалії на ґрунт англійської мови із збереженням рис, притаманних українській мовній системі.

Надто вже скрупульозне ставлення майстрів перекладу до відтворення Стефанікових етнолексем подекуди призводить до порушення змісту першотвору чи його викривлення. У В. Стефаніка, приміром, бідняки із Галичини висловлювалися про своїх визискувачів наступним чином: «Був чьих, був німець, був поляк... Але як настав мадзур, та й найшов **кожушину** аж під вишнею» [4, с. 70] – «There was the Czech, the German, the Pole... But when the Mazur came, he even found the **coat** of his back under the cherry tree» [6, с. 67]. Англійський варіант реалії «кожушина» несе значно слабше стилістичне навантаження, ніж в оригіналі. Віднайдений гіперонім «coat» відтворює лише основне значення – верхнього одягу – яке ніяк не пов'язане із додатковими відтінками етнолексемі, що здатна відображати елементи убогості, бідності, простого життя покутського селянина.

Стефанікові новели – це насамперед відображення життя простого селянина, тому неодноразово його твори пронизані лексемами «піч», яка в українсько-англійському протиставленні вважається реалією. Такий епізод ми зустрічаємо в новелі «Камінний хрест» при описі головного героя Івана Дідуха: «Куди цему, **газди, йти з печі?**» [4, с. 67]. Переклад цієї реалії-фразеологізму відбувається різними способами, проте найчастіше спостерігається дескриптивна перифраза. В англійському варіанті Дж. Візнюка цей уривок звучить так: «Is she fit to leave the **clay-stove***?» [7, с. 27], продовженням якого є пояснення лексеми «піч» у виносці (*The top of a clay-stove in a village cottage was flat. The peasants slept there and, in winter, kept warm). Таке тлумачення служить правильному розумінню читачами з іншим менталітетом та культурою українських реалій, проте суперечить стилю письма В. Стефаніка, якому характерні короткі, влучні вислови, а не багатослів'я. Крім цього, переклад Дж. Візнюка багато втрачає, оскільки в ньому просто опущена інша не менш важлива

реалія «газди». Приблизно ж таку саму ідею у відтворенні цієї одиниці подано і в інтерпретації М. Скрипник: «And where, my friends, could this go from **the oven bed**» («Oven bed – clay oven with a flat bed on top, used for sleeping on») [6, с. 63]. Певну стилістичну вагомість наведеного прикладу забезпечено завдяки відтворенню звертання «газди» описовим шляхом «my friends». У деяких інших варіантах перекладу виноски цієї реалії немає, і це слід вважати достовірним, бо ця етнолексема є однією із уживаних в новелістиці В. Стефаніка, відповідно, і в перекладі. До описового способу при відтворенні цієї одиниці вдається і Д. Струк: «Where is this bag of bones **to go from her warm place by the stove**» [8, с. 27]. Дескриптивна перифраза розкриває глибинний зміст лексичної одиниці, проте втрачаються додаткові конотативні нашарування, які і надають національного забарвлення та вирізняють її серед інших лексем.

Проаналізована кількість лексичних реалій дає змогу обґрунтувати, що перекладачі інколи подають одну й ту ж одиницю в межах одного твору різними лексичними відповідниками. Прикладом послужили лексеми «газда» і «газдиня» із новели «Камінний хрест». Як правило, в текстах оригіналу ці мовні одиниці вживалися автором для підкреслення поваги, щирості, людяності. Зі словами подяки звертається головний герой новели до своїх сусідів: «Дькую вам, файно, **газди і газдині**, що-сте мі мали за газду, а мою за газдиню...» [4, с. 64] – «Thank you kindly, **«gazdi» and «gazdinyi** that you are treating me as a «gazda» and my wife as a «gazdinya» з виноскою «Gazda, gazdynia» – master and mistress of a household» [6, с. 74]. В іншому варіанті перекладу М. Скрипник читаємо: «Thank you kindly, **good people**, that you are treating me as a gazda and my wife as a gazdinya» [6, с. 76]. З наведених уривків можна підсумувати, що транскрипція лексичних одиниць вживається там, де вони підкреслюють вагомість та стилістичну піднесеність окремого компонента твору. І тут, як уважно зауважує М. Рильський, «ідеться про творчий, а значить, не тільки вмільий, а й смільвий переклад, про той тип перекладача, який, маючи в тому чи іншому випадку обмежений словниковий запас даної мови, рішуче розсуває його рамки, не відступаючи і перед словотворенням на міцній підвалині законів і особливостей рідної мови, вміло використовуючи інколи заведення до рідної мови іноземних слів і виразів» [3, с. 55]. Іншим є підхід до перекладу цієї реалії Дж. Візнюка: «I thank you kindly, **all of you fellow-landholders and your wives**, for the respect you've given me and my wife and for treating us as you would one of yourselves» [7, с. 24]. Англійський варіант повністю позбавлений національного колориту, дескриптивна перифраза не відтворює елементів покутського життя, моменту прощання сільського мужика із односельчанами, відсутній також прояв поваги до своїх однодумців. В новелі «Побожна» Д. Струк для відтворення цієї регіональної реалії «газда» використовує ситуативний відповідник англійської мови – лексичну одиницю «man»: «Інші **газди** як **газди**; а він такий зателепаний, як холера. Мені аж лице лупає за такого **газду**» [4, с. 10] – «Other men are like men;

but he's as sloppy as dishwasher. My face burns on account of a **man** like that» [8, с. 11]. Правильний вибір мовної одиниці для реалії в цільовій мові – завдання одне із нелегких, оскільки воно базується на використанні ширшого контексту, в багатьох випадках і затексту.

Інколи перекладачі намагаються віднайти відповідники в мові перекладу, вдаючись до пошуку подібних лексичних реалій. Проте такі варіанти перекладу не завжди вірні, що призводить до неправильного розуміння національно забарвленої одиниці чи до зміщення стилістичної окраси першотвору. Такий приклад спостерігається при перекладі грошової одиниці «грейцір» в інтерпретації М. Скрипник, яка використала іншу грошову одиницю: «Я гроші лишу Яковові, бо він молодий та й слухний чоловік та не сховає дідів **грейцір**» [4, с. 68] – «I will leave the money with Yakiv, because he is a young and honest man, and won't pocket the old man's **pennies**» [6, с. 64]. Здавалось би, що переклад вірний; проте слід враховувати, що ці слова належать покутському селянину Івану Дідуху, для якого вживання таких одиниць не притаманне. В іншому прикладі цю історичну реалію відтворює Д. Струк гіперонімічним перейменуванням: «I'll leave the money for the mass with Yakiv, for he is a young and proper man and won't steal an old man's **money**» [8, с. 29]. Намагаючись достовірно передати семантику лексичної одиниці, її денотативний шар, перекладач правильно переніс на ґрунт англійської культури зміст речення, проте певною мірою не зберігся другий додатковий шар – конотативний, який і відіграє важливу роль у творенні національного колориту. Аналогічним є підхід Дж. Візнюка та К. Андрусишина в цьому уривку тексту, які також схилилися до використання методу гіперонімічного перейменування: «**Money** for these things I'll leave with Yakiv, because he's a young and honest fellow and will not pocket grandpa's kreutzers» [7, с. 27–28]. Проте вже у новелі «Давня мелодія» зустрічаємо ту ж етнолексема із іншим відповідником: «Як заплата у діставав від кожного **грейцар**, а як моя долоня не могла змістити кілька **грейцарів**, то мама забирала їх у червону хустку» [4, с. 213] – «In return, I received a **kreutzer** from each of the Brothers. And when the palm of my hand could not hold so many **kreutzers**, my mother took them from me and tied them in a red kerchief [7, с. 154]. Вдавшись до методу уподібнення у пошуку аналогу даній лексемі, переклад набуває нових рис: адекватності, точності, вірності. Підбір англійської мовної одиниці з тим же самим стилістичним наповненням достовірно розкриває зміст лексеми – роздвірної срібної монети, яка існувала в Німеччині та в Австро-Угорщині.

Висновки і пропозиції. Аналіз перекладу Стефанікових реалій наводить на думку, що в більшості прикладів перекладачі намагалися підібрати мовностильові ключі для знаходження оптимального варіанту. Англійські відповідники Стефанікових етнолексем підкреслили художню манеру автора, в поодиноких прикладах наявні посилення образів. Проте спостерігалися і певні невдачі – досить неприродно для пера В. Стефаніка звучить розгалужене тлумачення лексичних реалій. Ці поодинокі випадки аж

ніяк не впливають на достовірність його новел в англomовному культурному просторі, вони більшою мірою зумовлені творчою особистістю того чи іншого майстра перекладу. Перспективу

подальших досліджень вбачаємо в аналізі інших лексико-стилістичних домінант новелістики В. Стефаніка (діалектизмів, вигуків, фразеологізмів) в перекладах англійською мовою.

Список літератури:

1. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів, 1989. 215 с.
2. Матвішин О.М. Українська проза початку ХХ століття в перекладах німецькою мовою: лінгвокультурний вимір (автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.16 – перекладознавство). Київ, 2011. 20 с.
3. Рильський М. Мистецтво перекладу. Київ, 1975. 343 с.
4. Стефанік В. Моє слово. Новели, оповідання, автобіографічні та критичні матеріали. Київ : Веселка, 2001. 319 с.
5. Щербак М.С. Реалія в художній системі В. Стефаніка: перекладознавчий аспект (на матеріалі російських перекладів). *Люднознавчі студії : Збірник наукових праць*. Дрогобич : Вимір, 2000. Вип. 2. С. 265–274.
6. Stefanyk V. *Maple Leaves and Other Stories* / Transl. by M. Skrypnyk. Kiev : Dnipro publ., 1988. 104 p.
7. Stefanyk V. *The Stone Cross* / Trans. by Joseph Wiznuk. Toronto : The Canadian Publishers McClland and Stewart Limited, 1971. 164 p.
8. Struk D.A. *Study of Vasyly' Stefanyk: The Pain at the Heart of Existence* / D.A. Struk. Colorado : Ukrainian Academic Press, 1973. 200 p.

References:

1. Zorivchak R.P. (1989). *Realia i pereklad (na materialy anhlomovnykh perekladiv ukrainskoi prozy)* [Realia and translation (based on the material of English translations of Ukrainian prose)]. Lviv. (in Ukrainian)
2. Matviishyn O.M. (2011). *Ukrainska proza pochatku XX stolittia v perekladakh nimetskoiu movoiu: lnhvokulturnyi vymir* [Ukrainian prose in German translations at the beginning of the 20th century: the linguo-cultural aspect]. Kyiv. (in Ukrainian)
3. Ryl'skyi M. (1975). *Mystetstvo perekladu* [The art of translation]. Kyiv. (in Ukrainian)
4. Stefanyk V. (2001). *Moie slovo. Novely, opovidannia, avtobiohrafichni ta krytychni materialy* [My word. Novels, stories, autobiographical and critical materials]. Kyiv. (in Ukrainian)
5. Shcherbak M.S. (2000). *Realia v khudozhnii systemi V. Stefanyka: perekladoznavchyi aspekt (na materialy rosiiskykh perekladiv)* [Realia in the artistic system of V. Stefanyk: translation aspect (based on the material of Russian translations)]. *Liudynoznavchi studii*, vol. 2, pp. 265–274. (in Ukrainian)
6. Stefanyk V. (1988). *Maple Leaves and Other Stories* / Transl. by M. Skrypnyk. Kiev.
7. Stefanyk V. (1971). *The Stone Cross* / Trans. by Joseph Wiznuk. Toronto.
8. Struk D.A. (1973). *Study of Vasyly' Stefanyk: The Pain at the Heart of Existence* / D.A. Struk. Colorado.